

Horasan Türkçesinde (Bocnurd Ağzı) -(y)Ar Ekli Kesin Gelecek Zaman

Talip DOĞAN*

Özet

Gelecek zamanda konuşma zamanından sonra ortaya çıkacak ya da çıkma ihtimali bulunan olaylar anlatılır. Gelecek zaman, zaman kategorisinde farklı semantik alt ayrımlarla ele alınır. Bu sebeple gelecekte ortaya çıkacak veya çıkma ihtimali bulunan olaylar, Türk dili alanlarında semantik olarak ayırt edilebilmekte ve farklı biçim bilgisi unsurlarıyla işaretlenebilmektedir. Söz konusu durum, Türk dili incelemelerinin terminolojisine de yansır ve gelecek zaman, “gelecek, kesin gelecek, kategorik belirli gelecek vb.” ile “geniş, belirsiz, kesin olmayan, şüpheli, tahminî, bitmeyen şimdiki zaman vb.” semantik alt alanlara ayrılır. Türk dili alanlarında $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, genellikle belirsiz gelecek zaman ve şimdiki zaman için kullanılagelir. $-Ar \sim -(y)(X)r$ ekinin belirsiz gelecek zaman işlevi, Türk dilinin bütün tarihî ve çağdaş alanlarında görülür. $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, şimdiki zaman işleviyle ise Eski Türkçede ve bugün bazı lehçelerde/ağızlarda yer alır. Bu ek, tarihî Türk dili alanlarında belirsiz gelecek zaman ve şimdiki zaman yanında, yer yer, kesin gelecek zaman için de kullanılır. Türk dili alanlarında biçim bilgisinin yenilediği 13. yüzyıldan sonra kesin gelecek zaman için başka ekler de gelişir. Horasan Türkçesinin Bocnurd ağzında Oğuz ya da Çağatay grubu lehçelerinde gelişen kesin gelecek zaman ekleri yer almaz. Bocnurd ağzında daha eski bir kesin gelecek zaman eki olarak $-(y)Ar$ bulunur. $-(y)Ar$ eki, Bocnurd ağzında aynı zamanda belirsiz gelecek zaman için de kullanılır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, çağdaş Türk lehçeleri, Horasan Türkçesi, kesin gelecek zaman

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye, [R](https://ror.org/013s3zh21) <https://ror.org/013s3zh21>
dogan.talip@gmail.com, [iD](https://orcid.org/0000-0002-8216-0483) <https://orcid.org/0000-0002-8216-0483>

Definite Future Tense with Suffix *-(y)Ar* in Khorasan Turkic (Bocnurd Dialect)

Abstract

The future tense describes events that will occur or are likely to occur after the time of speaking. The future tense is treated within the tense category with various semantic sub-divisions. Therefore, events that will occur or are likely to occur in the future can be semantically distinguished in various Turkic language fields and marked with different morphological elements. This situation is also reflected in the terminology of Turkic language studies, where the future tense is divided into semantic subfields: “future, definite future, categorical definite future, etc.” and “aorist, indefinite, uncertain, doubtful, predictive, infinitive present tense, etc.” In Turkic languages, suffix *-Ar ~ -(y)(X)r* is generally used for the indefinite future tense (aorist) and the present tense. The indefinite future tense function of suffix *-Ar ~ -(y)(X)r* is observed in all historical and contemporary areas of the Turkic language. Suffix *-Ar ~ -(y)(X)r*, with its present tense function, is used in some dialects/dialects in the Old Turkic period and today. Suffix *-Ar ~ -(y)(X)r*, with its present tense function, is intermittent and sporadic. In historical Turkic languages, this suffix is used for the indefinite future tense and the present tense, as well as occasionally for the definite future tense. After the 13th century, when morphology was renewed in Turkic languages, other suffixes for the definite future tense developed. Bojnurd dialect of Khorasan Turkic does not contain the definite future tense suffixes that developed in the Oghuz or Chaghatai dialects. Bojnurd dialect has an older definite future tense suffix of *-(y)Ar*. Suffix *-(y)Ar* is also used for the indefinite future tense (present tense) in Bojnurd dialect

Keywords: Turkic, modern Turkic languages, Khorasan Turkic, definite future tense

Bir dil bilgisi kategorisi olarak dilsel zaman, konuşma zamanı (speech time), olay zamanı (event time) ve referans zamanı (reference time) arasındaki ilişkilerle şekillenir (Reichenbach, 2005, s. 71). Bu, olayın zaman ekseninde dil bilgiselleşmesini de ifade eder. Bahsi geçen olgular arasında referans zamanı, çoğunlukla konuşma zamanı olur ancak bazen bağlam çerçevesinde kurgulanmış konuşma anından farklı başka bir zaman noktası da belirlenebilir. Referans zamanının çeşitlenmesi, zaman oluşumlarının sayısını da artırır. Yalnızca konuşma zamanı ile olay zamanı arasındaki ilişkilere bağlı olarak *geçmiş, şimdiki ve gelecek* olmak üzere üç zamandan bahsedilir. Olay zamanı, konuşma zamanından önce ise *geçmiş zaman*; olay zamanı ile konuşma zamanı örtüşüyorsa *şimdiki zaman*; olay zamanı, konuşma zamanından sonra

ise *gelecek zaman* söz konusu olur (geniş bilgi için bk. Comrie, 1985, s. 7-55; Akşehirli, 2010, s. 21-22).

Gelecek zaman kavramı, felsefede ve dil biliminde çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Zamanı ontolojik olarak sorgulayan Augustine, geçmişin artık var olmadığını ve geleceğin henüz ortaya çıkmadığını vurgulayıp belki de gerçekten var olan tek zamanın şimdiki zaman olduğunu ifade eder (Weinert, 2005, s. 148). Gelecek zamana yönelik bu felsefi yaklaşım, dil bilimine de yansır. Öyle ki M. Enç, L. Johanson ve N. E. Uzun gibi araştırmacılara göre (Türkiye Türkçesinde *-(y)AcAK* eki bağlamında) kesin gelecek zaman ekleri, zaman işlevini ancak kiplik anlamlarla birlikte ikincil olarak karşılar (geniş bilgi için bk. Aslan Demir, 2008, s. 43-46; Usta, 2013, s. 89-91). Diğer yandan gelecek zamanın insan zihninde ve sosyal hayatta kavramsal olarak bulunduğu ve bu kavramın dilde işaretlendiği de düşünülür. Söz gelişi Declerck, konuşurun herhangi bir tahminini, öngörüsünü, beklentisini vb. öncelemeksizin sadece olayı gelecek zamanda bildirebileceğini vurgular (2006, s. 103). Araştırmacılar, ortaya çıkacak kesin olaylar ile olası olayların farklı gramatikal işaretleyicilerle karşılandığını belirtir (Chung ve Timberlake, 1985, s. 243). Bybee vd., bu semantik alt kategorileri *kesin gelecek (future certainty)* ve *olası gelecek (future possibility)* olarak adlandırır. Konuşurun *kesin gelecek* ile olayın ortaya çıkacağına dair kati bir inancını; *olası gelecek* ile olayın gerçekleşmesi konusunda şüphe duyduğunu kaydeder (1994, s. 248). Nitekim gelecek zamanla ilgili bu kategorileştirme, Türk dili incelemelerinin terminolojisinde de görülür ve gelecek zaman, “gelecek, kesin gelecek, kategorik belirli gelecek vb.” ve “geniş, belirsiz, kesin olmayan, şüpheli, tahmini, bitmeyen şimdiki zaman vb.” nüanslarla ikiye ayrılır¹. Esasında bu semantik nüanslar, olayların gelecek zamanda gerçekleşme potansiyellerine ve özelliklerine vurgu yapar. Bu çalışmada ele alınan konu için ayırt edici olması amacıyla birincisi için *kesin gelecek zaman*, ikincisi için *belirsiz gelecek zaman* terimleri kullanılmıştır. *Kesin gelecek zaman*, konuşurun olayın gelecekte gerçekleşeceğine olan kesin inancını bildirir ve genellikle belirli bir zaman dilimine işaret eder. Kesin gelecek zamanda olayın ortaya çıkacağına yüksek derecede inanma; olayın gerçekleşeceğinden emin olma; olayı kurgulama, tasarlama; olaya güçlü bir şekilde niyet etme, karar verme; tehdit; emir vb. ayrıntılar söz konusu

¹ Söz konusu ayırım, Türk dili incelemelerine ve dil bilgisine sırasıyla şu terimlerle yansır. Batı dil bilgisinde *future* ve *aorist* (Korkmaz, 1992, s. 66, 69); Türkiye Türkçesinde *gelecek zaman* *-(y)AcAK* ekli ve *geniş zaman* *-(Ar ~ -(X)r* ekli); Gagavuz Türkçesinde *gelecek zaman* *-(y)AcAK ~ -cAK* ekli ve *bellsiz gelecek zaman* *-(Ar ~ -(X)r* ekli); Azerbaycan Türkçesinde *qāti gäləcək zaman* *-(y)acağ ~ -(y)ecek* ekli ve *qeyri-qāti gäləcək zaman* *-(y)Ar* eki ile); Türkmen Türkçesinde *konkret gelecek zaman* *-(cAK* ekli) ve *nämämälüm gelecek zamaan* *-(Ar* ekli); Özbek Türkçesinde *qatıy keläsi zäman* *-(a ~ -y, -adigan ~ -ydidigan* ve *-(y)äcäk* ekli) ve *keläsi zaman gumon fe’li* *-(ä)r* ekli) terimleri kullanılır (Türk Dil Kurumu, 2006, s. 345-414).

olur. *Belirsiz gelecek zaman* ise olay için kesin ve belirli bir zaman sunmaz. Bu; belirsizlik, genellik, ihtimal, tahmin gibi ayrıntılarla ifadesini bulan bir gelecek zaman türüdür.²

Tarihî ve çağdaş Türk dili alanlarında *kesin gelecek zaman* ile *belirsiz gelecek zaman*'ı göstermek için baştan beri farklı ekler kullanılmıştır. Söz gelişi daha Orhon Türkçesinde $-sIK$ eki ile *kesin gelecek zaman*, $-Ar \sim -Xr \sim -r \sim -yUr$ eki ile *belirsiz gelecek zaman* bildirilmiştir. Örnekler: *birye çoğay yış tögültün yazı konayın tiser türük bodun ölsikig* (KT G 6-7) (Tekin, 2003, s. 185) 'Güneyde Çoğay dağları ve Tögültün ovasına konayım de(r)sen Türk milleti (mutlaka) öleceksin.' *ol yerimin subumın konar köçer ben* (Tar. B 4) (Tekin, 2003, s. 185) 'O yerim (topraklarım) ve sularım ile (boyunca) konar göçerim (her zaman konup göçerim, yine konacağım göçeceğim).' İki zamanı, ölçünlü Türkiye Türkçesinde ise genellikle $-(y)AcAK$ ve $-Ar \sim -Xr \sim -r$ ekleri³ temsil eder: *Yarım saat sonra maçın ikinci yarısına başlayacağız. Kim bilir buraya bir market açar.*

$-Ar \sim -(y)(X)r$ Ekiyle İlgili Gelişmeler ve Bocnurd Ağzı⁴

Türk dili alanlarında $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, genellikle belirsiz gelecek zaman (geniş zaman) ve şimdiki zaman için kullanılagelir. Ekin belirsiz gelecek zaman işlevi, bütün tarihî dönemlerde görülür ve çağdaş lehçelerde de sürdürülür. $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, şimdiki zaman işleviyle ise belirli tarihî dönemlerde ve bugün bazı lehçelerde/ağızlarda yer alır. Ekin şimdiki zamanda yani konuş-

² Daha ortaya çıkmamış ancak niyet edilen bir olay görünüş kategorisinde *öngörülü bakış* (prospectivity) olarak adlandırılır (bk. Uğurlu, 2003, s. 129; Aslan Demir, 2016, s. 118-119). Kesin gelecek zamanda ya da öngörülü bakışta gerçekleşmiş ya da gerçekleşmekte olan bir olay yoktur; olay, gelecek projeksiyonu ile potansiyel bir bütün hâlinde gözlemlenir.

³ Bu olguya Johanson da (1994, s. 255) dikkat çeker: $-Ar \sim -(X)r$ eki (aynı zamanda $-(X)yor$ eki) ile bildirilen olaylarda emin olma ya da kesinlik derecesi, $-(y)AcAK$ ekine göre zayıftır. Söz gelişi, *yarın maça gideriz / yarın maça gidiyoruz / yarın maça gideceğiz* cümlelerinde sonucu olanı daha fazla emin olmayı bildirir.

⁴ Horasan Türkçesi, bugün İran'ın kuzeydoğusunda bulunan Kuzey Horasan ve Razavi Horasan eyaletlerinde iki milyon civarında kişi tarafından konuşulan ağızlar topluluğudur. Horasan Türkleri bu eyaletlerde genellikle Bocnurd, Şirvan, Kuçan, Deregeç, Kalat, Esferayen, Sebzevar ve Nişabur'un kuzeyi, Cüveyn ve Çoğatay, Servilayet (Çegene) ve etrafındaki köy ve kasabalarda yer alırlar. Horasan Türkleri bu bölgelerde Fars ve Kürt unsurlarla bir arada yaşarlar (Heyet, 2008, s. 298-299; Bozkurt, 2005, s. 454). Çalışmaya konu olan ağız bölgesi Bocnurd ise Kuzey Horasan eyaletinin yönetim merkezi olan bir şehirdir.

Makalenin verileri, Bocnurd ağzının dil bilgisinin ve metinlerinin yer aldığı çalışmalara dayanmaktadır. Bunlar; Fázsy'nin *Das Bodschnurdi, ein Türkischer dialekt in Chorasán, Ostpersien* (1977) (Bocnurd Ağzı, Doğu İran'ın Horasan Bölgesinde Bir Türk Ağzı); Mezercî'nin *Áşinâ-yi bâ zebân-i Türkî-yi Hórâsânî* (2011) (Horasan Türkçesiyle Tanışma); Doğan'ın *Geşeng ginle: Horasan Türkçesi üzerine bir inceleme* (2016) ve *Horasan Türkçesi metinleri: İreyiminîş sezleri (Yüreğimin sözleri)* (2017) adlı çalışmalarıdır.

ma zamanında gerçekleşen olayların anlatımında kullanılması, Eski Türkçe metinlerinde yaygındır. Fakat Eski Türkçeden sonraki tarihî lehçelerde, ekin şimdiki zaman için kullanılışı azalmıştır. Şimdiki zaman için özellikle Orta Türkçe lehçelerinde yeni unsurlar gelişmiştir. Bunlar daha çok *-A* veya *-(X)p* zarf-fiil ekli ana fiillere bağlanan *tur-*, *yori-*, *yat-* ve *otır-* ~ *oltır-* ~ *olur-* gibi yardımcı fiillerin geniş zaman ekli biçimleriyle oluşturulur (bk. Demir, 1996). Şimdiki zaman için çağdaş Türk dili alanlarında ise çoğunlukla bunlara dayanan yapılar ya da yenilenmiş başka unsurlar (*-mAKtA*, *-(U)(U)WdA*, *-(I)wçAn*, *vd.*) kullanılır. *-Ar* ~ *-(y)(X)r*, şimdiki zaman eki olarak bugün Yakutça, Makedonya'daki kimi Türk ağızları, Kıbrıs ağızı ve Konya yerli ağızı gibi sınırlı yerlerde devam eder. Örneğin Konya yerli ağızında: *görüş mü nassı gubarır?* 'Görüyor musun nasıl (da) büyükleniyor?' (bk. Doğan, 2018).

-Ar ~ *-(y)(X)r* eki, tarihî Türk dili alanlarında belirsiz gelecek zaman ve şimdiki zaman yanında ayrıca yer yer kesin gelecek zamanı bildirmek için de kullanılır. Aşağıdaki cümlelerde *-Ar* ~ *-(y)(X)r* ekli kesin gelecek zaman; Eski Uygur Türkçesinde olaya karar verme, Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde olaydan emin olma, Eski Oğuz Türkçesinde olayı kurgulama, Çağatay Türkçesinde olaya inanma ve olayı kurgulama anlamlarının üretilmesini sağlamıştır. Eski Uygur Türkçesinde: *ötrü tegin başın töñitip ıglayu yerde yatıp yokkaru turğalı aş aşığalı unamadı. ita tep tedi. yarlıg bolmaz erser bu yerde yokkaru turmaz men, aşanmaz men, ölgey mên têt tedi* (Hamilton, 2011, s. 20) 'O zaman, prens başını eğip ağlayarak yerde (yere) yatıp (ne) ayağa kalkmak için (ne de) yemek yemek için razı oldu. Ne yazık, dedi. Eğer kral buyruğu (izni) olmazsa buradan kalkmayacağım, yemek yemeyeceğim ve öleceğim, dedi.' Karahanlı Türkçesinde: *sen mü küçer sen kişilerni bolğıçağa tēgi anlar kērtgünügliler* (Güner, 2021, s. 426) 'Sen mi zorlayacaksın insanları iman edinceye kadar?' Harezmi Türkçesinde: *koğğa barur men tiyür sen, yipni tağı bıçağnı ne kıılır sen* (Eckmann, 2003b, s. 31) 'Koyuna gidiyorum diyorsun, ipi ve bıçağı ne yapacaksın?' Eski Oğuz Türkçesinde: *yad kıızı halalum var, andan menüm iki oğlançuğum var, amanatum var ismarlaram anlara, andan soñra menüm canum alasın didi* (Ergin, 1997, s. 182) 'Yad kıızı helalim var, ondan benim iki yavrucağım var, emanetim var ismarlayacağım (emanet edeceğim) onlara, ondan sonra benim canımı alasın dedi.' Çağatay Türkçesinde: *barmaq kerek, sizni pādşāh köterürler* (Eckmann, 2003a, s. 120) 'Gitmek gerek (gitmeliyiz), sizi padişah yapacaklar.' *dēr raqīb: yararam Gedā yürekin* (Eckmann, 2003a, s. 120) 'Rakip söyler: yaracağım Gedayı'nın yüreğini.'

Şu hâlde *-Ar* ~ *-(y)(X)r* eki, tarihî Türk dili alanlarında belirsiz gelecek zaman, şimdiki zaman ve kesin gelecek zaman işleviyle kullanılmıştır. Başka bir deyişle *-Ar* ~ *-(y)(X)r* ekinin hem konuşma zamanıyla denkleşen hem de konuşma zamanından sonraki zaman dilimini sunabilme potansiyeli, onun

dilsel zaman işaretleme çeşitliliğini de (belirsiz gelecek zaman/geniş, şimdi, gelecek, vd.) belirlemiştir. Bu durum aslında $-Ar \sim -(y)(X)r$ ekinin görünüş sisteminde sınırlar arası bakış (intraterminality) açısını yansıtmaya ilgilidir. Sınırlar arası bakış, eylemin sınırları arasındaki bir noktaya yönelen bakışı anlatır. Olayı, başlangıç sınırından sonra, bitiş sınırından önceki süresi ile gösterir. Sınırlar arasılıkta görüş alanının darlığı veya genişliği, yani odaklılık dereceleri farklı olabilmektedir. Johanson (2000, s. 85-87); *dar*, *geniş* ve *açık* olmak üzere üç tür bakış açısı tanımlamıştır. *Dar* bakış açısında tek seferlik bir olay gözlemlenir (odaksız şimdiki zaman). *Geniş* bakış açısında uzun bir zaman dilimine yayılmış tek ya da çok zamanlı olaylar söz konusudur. *Açık* bakış açısında tek veya çok zamanlı bir olay prensipte vardır ama konuşma anında ortaya çıkmak zorunda değildir (belirsiz gelecek zaman/geniş zaman). Burada tarihî Türk dili alanlarında $-Ar \sim -(y)(X)r$ ekinin belirsiz gelecek zaman/geniş ve şimdiki zaman işlevlerinin daha yaygın olduğu hatırlanmalıdır. Kesin gelecek zaman işlevli örnekleri ise seyrek. Dönemlere ve lehçe alanlarına göre değişmekle birlikte kesin gelecek zaman için ayrıca $-DAÇI$, $-ÇI$, $-GU$, $-GA(y) \sim -(y)A$, $-(y)AsI$ gibi ekler kullanılmıştır. Bununla beraber özellikle Türk dilinde biçim bilgisinin yenilediği 13. yüzyıldan sonra kesin gelecek zaman için başka ekler gelişmiştir. Oğuz Türkçesinde $-(y)IsAr$ ve $-(y)ACA K$ ekleri, Kıpçak-Harezmi ve sonra Çağatay Türkçesinde görülen $-A(dUr) \sim -y(dUr)$ ($< -A turur$) ekleri bunun örneklerindedir. Nitekim Çağatay Türkçesindeki $-A(dUr) \sim -y(dUr)$ eki, söz gelişi Özbek Türkçesinde $-a(di) \sim -(y)di$ biçimlerinde kesin gelecek zaman eklerindedir (Türk Dil Kurumu, 2006, s. 201). Benzer şekilde çağdaş Türk dili alanlarında da belirsiz gelecek zaman ile kesin gelecek zaman için ayrı ekler vardır. Belirsiz gelecek zaman, $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki; kesin gelecek zaman ise başka ekler ile sağlanmaktadır (ayrıntılı bilgi için bk. Torun, 2013). İki zaman için sistem, sınırlı Türk dili alanları dışında böyledir.

Belirsiz gelecek zaman için kullanılan ek, Bocnurd ağzında $-(y)Ar$ ($< -Ar$) biçiminde yalnızca geniş ünlülüdür. Ünlüyle biten fiillere de bu biçimde eklenir. Eklenme, /y/ yardımcı ünsüzüyle olur: *sanyerem* (Doğan, 2017, s. 229) ($< sanı-$ ($< sana-$) ‘saymak’ + $-(y)er-em$) ‘sayarım’ (krş. Eski Türkçe $-yUr$ eki⁵). Belirsiz gelecek zaman için Oğuz grubunda Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde de benzer şekilde yalnızca $-Ar$ eki (geniş ünlülü biçimler) vardır (Türk Dil Kurumu, 2006, s. 388). Bocnurd ağzı, ekin /y/ yardımcı ünsüzüyle bağlanması bakımından ise Azerbaycan Türkçesi alanıyla birleşir (krş. Azerbaycan Türkçesinde *başlayar* ($< başla-$ ‘başlamak’ + $-(y)ar$ ‘başlar’)). Bu özellikler, Horasan Türkçesi alanını, Azerbaycan ve Türkmen Türkçesiyle birlikte

⁵ Örnek: *yoryur ertig* (KT G-9) (Tekin, 1988, s. 188) ($< yori-$ ‘yürümek’ + $-yur er-ti-g$) ‘yürüyor idin(iz)’, *öyür ermiş* (KT G-5) (Tekin, 1988, s. 163) ($< ö-$ ‘düşünmek’ + $-yür er-miş$) ‘düşünür imiş’ vb.

Çağatay ve Kıpçak alanlarına bağlar. Oysa Türkiye ve Gagavuz Türkçesinde ekin ilk sisteme uygun olan geniş ve dar ünlülü biçimleri (*-Ar ~ -Xr ~ -r*) yer alır.

Bocnurd ağzında *-(y)Ar* ekinin şahıslara göre çekimi şu şekildedir (bk. Fázsy, 1977, s. 107):

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	<i>-(y)ArAm</i>	<i>-(y)ArAy</i>
2. Şahıs	<i>-(y)ArAñ</i>	<i>-(y)ArAñIz</i>
3. Şahıs	<i>-(y)Ar</i>	<i>-(y)AllAn</i>

Örnekler:

yığaram (Fázsy, 1977, s. 107) (< *yığ-* ‘toplamak’ + *-ar-am*) ‘toplayacağım’.

ğoyereñ (Doğan, 2017, s. 74) (< *ğoy-* ‘koymak’ + *-er-eñ*) ‘koyarsın’.

bañar (Fázsy, 1977, s. 107) (< *bañ-* ‘bakmak’ + *-ar*) ‘bakar’.

ğederey (Doğan, 2016, s. 49) (< *ğét-* ‘gitmek’ + *-er-ey*) ‘gideceğiz’.

alarañiz (Fázsy, 1977, s. 108) (< *al-* ‘almak’ + *-ar-añiz*) ‘alırız’.

otirellen (Fázsy, 1977, s. 108) (< *otir-* ‘oturmak’ + *-er-ler*) ‘otururlar’.

/l/ ve /r/ ünsüzüyle biten fiillerin 1. ve 2. şahıs *-(y)Ar* ekli çekimlerinde ise ekin ünlüleri (/a/ ~ /e/) sıfırla nöbetleşir ve iki ünsüz yan yana kalır. Daha sonra ayrıca /l/ ünsüzü ile *-(y)Ar* ekinin ünsüzü /r/ arasında ilerleyici benzeşme olur:

billem (Doğan, 2017, s. 38) (< *bil-* ‘bilmek’ + *-er-em*) ‘bilirim’.

yöle vurrem (Doğan, 2017, s. 102) (< *yöle vur-* ‘yola koyulmak’ + *-er-em*) ‘yola koyulurum’.

sindirreñ (Fázsy, 1977, s. 108) (< *sindir-* ‘kırmak’ + *-er-eñ*) ‘kıracaksın’.

yıñılleñ (Doğan, 2016, s. 122) (< *yıñıl-* ‘yıkılmak’ + *-er-eñ*) ‘yıkılacaksın’.

ğälley (Doğan, 2016, s. 106) (< *ğäl-* ‘kalmak’ + *-er-ey*) ‘kalacağız’.

bişirrey (Fázsy, 1977, s. 108) (< *bişir-* ‘pişirmek’ + *-er-ey*) ‘pişiririz’.

ğallañiz (Doğan, 2016, s. 90) (< *ğal-* ‘kalmak’ + *-ar-añiz*) ‘kalacaksınız’.

torreñiz (Fázsy, 1977, s. 108) (< *tor-* < *tur-* ‘kalkmak’ + *-er-eñiz*) ‘kalkarsınız’.

-(y)Ar ekinin olumsuz çekiminde şahıslara göre şu ekler kaydedilmiştir (bk. Fázsy, 1977, s. 108; Mezerci, 2011, s. 99):

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	<i>-mAm ~ -mArAm</i>	<i>-mArAk</i>
2. Şahıs	<i>-mAη ~ -mArAyn</i>	<i>-mArAyz</i>
3. Şahıs	<i>-mAs</i>	<i>-mAslAn</i>

Üçüncü şahıslarda olumsuz *-mAs* ekinin /s/ ünsüzlü olması, Horasan Türkçesi alanını Çağatay Türkçesi alanına yaklaştırır. Örnekler:

bilmem (Doğan, 2016, s. 114) (< *bil-* ‘bilmek’ + *-mem*) ‘bilmem’.

alman (Fázsy, 1977, s. 109) (< *al-* ‘almak’ + *-ma-η*) ‘almazsın’.

bilmiη (Doğan, 2016, s. 92) (< *bil-* ‘bilmek’ + *-mi-η* < *-me-η*) ‘bilmezsin’.

ğeyitmes (Doğan, 2016, s. 64) (< *ğeyit-* ‘dönmek’ + *-mes*) ‘dönmez’.

gelmerek (Mezerci, 2011, s. 99) (< *gel-* ‘gelmek’ + *-mer-ek*) ‘gelmeyeceğiz’.

gelmereyz (Mezerci, 2011, s. 99) (< *gel-* ‘gelmek’ + *-er-eyz* < *-er-eηiz*) ‘gelmeyeceksiniz’.

gelmeslen (Mezerci, 2011, s. 99) (< *gel-* ‘gelmek’ + *-mes-ler*) ‘gelmeyecekler’.

Aşağıda Bocnurd ağzı metinlerinden sunulan (1), (2), (3), (4), (5), (6) numaralı örneklerde *-(y)Ar* eki, belirsiz gelecek zaman işleviyle kullanılmıştır. Cümlelerde belirli olmayan veya kesinliği bulunmayan gelecek zamandaki olaylar bildirilmiştir. Bunlar, genel Türk dili alanıyla eş değer örneklerdir. (7) numaralı cümlede ekin olumsuz çekimi yer almaktadır. (1) numaralı cümlede kesinliği olmayan bir zaman dilimi, *bir gin* ‘bir gün, herhangi bir gün’ zaman zarfıyla ayrıca desteklenmiştir. (2) numaralı cümledeki *o biler* ‘o (bacım) bilir’ ifadesinde *-(y)Ar* ekiyle tahmin edilen bir olayın bildirildiği bağlamda anlaşılmaktadır. (3) numaralı cümlede alışkanlık hâlinde sürekli yapılan bir olay vardır. (4) ve (6) numaralı cümlelerde belli şartlarda ortaya çıkacağı sezilen olaylar bulunmaktadır. (5) numaralı cümlede her zaman, daima yapılagelen olaylar bildirilmiştir: Aslanlar her zaman *torellen* ‘kalkarlar’, *gezellen* ‘gelirler’, *ser-i sidâ edellen* ‘kükreler’, *temâm bir kenardan yellen* ‘herkesi bir kenarda yerler’.

(1) *her vaht mene etiyaçıñ⁶ oldi, bö gillerden birni yah, men hazir oliyem⁷, bir gin derdiñe deyerem⁸* (Fázsy, 1977, s. 219).

⁶ *etiyaçıñ* (< *etiyaç* < Far. *ihtiyâc* ‘ihtiyaç’ + *-(i)ñ*) ‘(senin) ihtiyacın’.

⁷ *hazir oliyem* (< *hazir ol-* ‘hazır olmak’ + *-(i)ye-m*) ‘hazır oluyorum’.

⁸ *deyerem* (< *dey-* ‘değmek’ + *-er-em*) ‘değerim’.

‘Ne zaman bana ihtiyacın olursa bu kıllardan birini yak, ben hazır olurum, bir gün derdine değerim (yetiştirim).’

(2) *bo kethodā⁹ dēdi ki men āğ šeriḡ¹⁰ yolini bilmiyem, niçe ağac gēd o terefe, meniḡ bacim ondadi, ... o sene rahnemaliḡ ēdiye. gitdi o baciniḡ ēvine. baci diēdi ki men hem giērmettireḡ¹¹, giēd¹² niçe ağac o tarafraḡ¹³ meniḡ bir bacim bardı, o biler, seni rehnemaliḡ ēder¹⁴. gitdi o baciniḡ ēvine. baci diēdi ki men hem giērmettireḡ* (Fázsy, 1977, s. 233).

‘Muhtar, dedi (demiş) ki: Ben ak şehrin yolunu bilmiyorum. Birkaç ağaç (belirli bir mesafe) git o tarafa, benim bacım oradadır, ... o sana yol gösterir. Gitti (gitmiş) o bacının evine. Bacı, (ona) dedi (demiş) ki: Ben de görmedim, git birkaç ağaç (belirli bir mesafe) o tarafa, benim bir bacım vardır, o bilir, sana yol gösterir. Gitti (gitmiş) o bacının evine. Bacı, (ona) dedi (demiş) ki: Ben de görmedim.’

(3) *gēdīmleri yazdım eger bugin ši‘rim yapışdı / ellerini men ēperem¹⁵ her kim turki danışdı* (Doğan, 2017, s. 84).

‘Eskileri yazdım eğer bugün şiirim tutarsa / Ellerini ben öperim, her kim Türkçe konuşursa.’

(4) *bīr daraḡtiḡ¹⁶ astında bīr dāşdi¹⁷. yaziddilan¹⁸: bu tarafdān gidēḡ¹⁹ ḡayētereḡ²⁰, bu tarafdān gidēḡ ḡayētmiyeḡ²¹, bu tarafdān gidēḡ yā ḡayētiyeḡ²² yā ḡayētmiyeḡ* (Fázsy, 1977, s. 130).

‘Bir ağacın altında bir taştır (taş vardır). (Orada şöyle) yazmışlar: Bu taraftan gidersen dönersin, bu taraftan gidersen dönmezsın, bu taraftan gidersen ya dönersin ya dönmezsın.’

⁹ *kethodā* (< Far. *kedḡudā*): ‘muhtar’.

¹⁰ *šeriḡ* (< *šer* < Far. *šehr* + *-iḡ*) ‘şehrin’.

¹¹ *giērmettireḡ* (< *giērme-* < *görme-* ‘görmek’ + *-ttir-em* < *-ptir-em*) ‘görmemişim (görmedim)’.

¹² *giēd* (< *git-* < *gēt-* < *kēt-* ‘gitmek’ + *-Ø*) ‘git’.

¹³ *tarafraḡ* (< *taraf* ‘taraf’ + *-raḡ*) ‘taraf’.

¹⁴ *rehnemaliḡ ēder* (< *rehnemaliḡ ēd-* < Far. *reḡnumā* ‘yol gösteren’ + T. *-lig ēt-* ‘yol göstermek’ + *-er*) ‘yol gösterir’.

¹⁵ *ēperem* (< *ēp-* < *öp-* ‘öpmek’ + *-er-em*) ‘öperim’.

¹⁶ *daraḡtiḡ* (< *daraḡt* < Far. *diraḡt* ‘ağaç’ + *iḡ*) ‘ağacın’.

¹⁷ *dāşdi* (< *dāş* ‘taş’ + *-di* < *-dir*) ‘taştır’.

¹⁸ *yaziddilan* (< *yaz-* ‘yazmak’ + *-(i)ddilan* < *-(i)ptirler*) ‘yazmışlar’.

¹⁹ *gidēḡ* (< *git-* < *gēt-* < *kēt-* ‘gitmek’ + *-ē-iḡ*) ‘gidesin (gidersen)’.

²⁰ *ḡayētereḡ* (< *ḡayēt-* < *ḡayıt-* ‘dönmek’ + *-er-iḡ*) ‘dönersin’.

²¹ *ḡayētmiyeḡ* (< *ḡayētmi-* < *ḡayētme-* < *ḡayıtma-* ‘dönmek’ + *-(y)e-iḡ*) ‘dönmezsın’.

²² *ḡayētiyeḡ* (< *ḡayēt-* < *ḡayıt-* ‘dönmek’ + *-(i)ye-iḡ*) ‘dönersin’.

(5) *men gidim²³ seniçin çay o çerey²⁴ getirim²⁵. veli meßada sisini belend ieden²⁶ ki ikki sanè şir orda yatittilen²⁷, torellen²⁸, gezellen, galaniş içinde ser-i sîdâ édellen²⁹, temâm bir kenardan yellen³⁰* (Fázsy, 1977, s. 232).

‘Ben gideyim senin için çay ve ekmek getireyim. Ancak, sakın sesini yükseltmeyesin ki (orada) iki tane aslan yatmış, (onlar) kalkarlar, gelirler, kalenin içinde kükreler, herkesi bir kenarda yerler.’

(6) *āğam diyerdi gerey yazer³¹, êrgeneş³² / anem diyerdi ki bisavad gâlarelere³³* (Doğan, 2016, s. 112).

‘Babam derdi ki yazasın, öğrenesin / Annem derdi ki (yoksa) cahil kalırsın.’

(7) *tokker belend paltōni geyerdi / her gece kûçelerde ney vîrerdî³⁴ / tokker âşîğ idi, yeke gezerdi / suzi neyi hêş veş yadlerden olmes³⁵ / o cir âşîğ hêş veş dünyâye gelmes* (Doğan, 2016, s. 72).

‘Tokker uzun paltoyu giyerdi / Her gece sokaklarda ney çalardı / Tokker âşıkta, tek gezerdi / Yanık neyi hiçbir zaman hatırdan çıkmaz / O tür âşık hiçbir zaman dünyaya gelmez.’

Türk dili alanında belirsiz gelecek zaman eki ile “her zaman, daima” olan veya yapılan olayların da aktarıldığı belirtilmişti. Bocnurd ağzında -(y)Ar ekli şu örneklerde bu tür olaylar bildirilmiştir (8, 9, 10 numaralı örnekler). (8) ve (9) numaralı cümlelerde *her il* ‘her yıl’, *nêçe il* ‘nice yıl’ gibi zaman zarfları, olayların sürekli, her zaman ortaya çıktığını belirginleştirmiştir:

(8) *meniş her il çağam oler* (Fázsy, 1977, s. 235).

‘Benim her yıl yavrum olur.’

²³ *gidim* (< *git*- < *gêt*- < *kêt*- ‘gitmek’ + *-im* < *-eyim*) ‘gideyim’.

²⁴ *çerey* (< çörek) ‘ekmek’.

²⁵ *getirim* (< *getir*- ‘getirmek’ + *-im* < *-eyim*) ‘getireyim’.

²⁶ *belend ieden* (< *belend iêd*- < Far. *bulend* ‘yüksek’ + T. *êt*- ‘yükseltmek’ + *-e-îj*) ‘yükseltesin’.

²⁷ *yatittilen* (< *yat*- ‘yatmak’ + *-(i)ttilen* < *-(i)ptirler*) ‘yatmışlar’.

²⁸ *torellen* (< *tor*- < *tur*- ‘kalkmak’ + *-ellen* < *-er-ler*) ‘kalkarlar’.

²⁹ *ser-i sîdâ édellen* (< *ser-i sîdâ êd*- < Far. *ser* ‘baş’ ve *sedâ* ‘ses’ + T. *êt*- ‘etmek’ + *-ellen* < *-er-ler*) ‘kükreler’.

³⁰ *yellen* (< *ye*- ‘yemek’ + *-llen* < *-(y)er-ler*) ‘yerler’.

³¹ *yazer* (< *yaz*- ‘yazmak’ + *-e-îj*) ‘yazasın’.

³² *êrgeneş* (< *êrgen*- < *örgen*- ‘öğrenmek’ + *-e-îj*) ‘öğrenesin’.

³³ *gâlarelere* (< *gâl*- ‘kalmak’ + *-ar-eîj*) ‘kalırsın’.

³⁴ *ney vîrerdî* (< *ney vîr*- < Far. *ney* + T. *vur*- ‘ney çalmak’ + *-er-di*) ‘ney çalardı’.

³⁵ *olmes* (< *ol*- ‘olmak’ + *-mes*) ‘olmaz’.

(9) *sebz gāleñ bir ğul kimin, hemīşe ğedd u bāliñi men tutim ğimīşe /
danışmağınñen ğul*

yāğer şīrīn dil, buginleri sen çoğ ğereñ³⁶ neçe il (Doğan, 2016, s. 73).

‘Taze kalasın bir çiçek gibi, daima boyunu posunu ben tutayım gümüşe /
Konuşmandan ğul yağar tatlı dil, bugünleri sen çok göresin nice yıl.’

(10) *gezim genem cengeliñi, dāğleriñi, bāğıñi / isliyem³⁷ anem şebbüle-
ri, mihekiñi, yāsiñi / hēç biri o lāleleriñ issi yu rengi olmes / belenliğim,
seniñ veten lāleriñnen yazim* (Doğan, 2016, s. 56).

‘Gezeyim gene ormanını, dağlarını, bağı / Koklayayım annem (vatanım)
şebboyları, karanfillerini, yaseminlerini / Hiçbiri o lalelerin kokusu ve rengi
(gibi) olmaz / Gururum, vatan senin lalelerinden yazayım.’

Bocnurd ağzında kesin gelecek zamanı işaretlemek için ayrı bir ek gelişmemiştir. Kesin gelecek zaman, tarihî Türk dili alanlarında yer yer örneklerine rastlanan *-(y)Ar* ekiyle karşılanmaktadır. Bocnurd ağzında belirsiz gelecek zaman için de yine *-(y)Ar* ekinin kullanıldığı (bk. Doerfer, 1978, s. 174) kaydedilmiştir. Bocnurd ağzı, belirsiz gelecek zamanın işaretlenme biçimi açısından tarihî ve çağdaş Türk dili alanlarıyla ortaklaşmaktadır. Aynı zamanda ana dili konuşuru olan Mezerci (2011, s. 61), yazmış olduğu Horasan Türkçesi dil bilgisinde *-(y)Ar*’ı, Bocnurd ağzı yanında ayrıca Şirvan, Kuçan, Deregez ve Sebzevar ağızları için de kesin gelecek zaman eki olarak kaydetmiştir. Ağız bölgelerine dair *iç-* ‘içmek’ fiiliyle şu örnekleri vermiştir: *içermen* (< *iç-* ‘içmek’ + *-er-men*) ‘içeceğim’, *içersen* (< *iç-* ‘içmek’ + *-er-sen*) ‘içeceksin’, *içer* (< *iç-* ‘içmek’ + *-er*) ‘içecek’, *içerbiz* (< *iç-* ‘içmek’ + *-er-biz*) ‘içeceğiz’, *içersiz* (< *iç-* ‘içmek’ + *-er-siz*) ‘içeceksiniz’, *içerlen ~ içellen* (< *iç-* ‘içmek’ + *-er-ler*) ‘içecekler’. Bu kayıtlardan hareketle *-(y)Ar*’ı, Horasan Türkçesi alanının (Bocnurd ağzı ile diğer ağızların) kesin gelecek zaman eki olarak saymak mümkündür. Farklılık, zaman ekinden sonra gelen şahıs eklerinde ortaya çıkar. Aşağıda Bocnurd ağzının metinlerinden verilen (11), (12), (13), (14), (15), (16), (17), (18), (19) numaralı örneklerde *-(y)Ar*, kesin gelecek zaman eki olarak kullanılmıştır. Cümlelerin bağlamlarında ekin kesin gelecek zaman işlevi izlenebilmektedir. Başka bir anlatımla *-(y)Ar* ekiyle elde edilen semantik çıktılar, kesin gelecek zaman kategorisine aittir. Söz konusu cümlelerde *-(y)Ar* ekli kesin gelecek zaman, olaya karar verme (1), (2) ve (9); emir (3), (4) ve (6); olayın gerçekleşeceğinden emin olma (5); olayı kurgulama (7); olayın gerçekleşmesine yüksek derecede inanma (8) gibi semantik çıktılarla bildirilmiştir. (13) ve (19) numaralı cümlelerde ekin olumsuz çekimleri vardır:

³⁶ *ğeren* (< *ğér-* < *ğör-* ‘görmek’ + *-e-ñ*) ‘göresin’.

³⁷ *isliyem* (< *isle-* ‘koklamak’ + *-(y)e-m*) ‘koklayayım’.

(11) *bad diye ki hëyli hōb, çeşm, men sene boğdê³⁸ bërrem³⁹, ért be touğa⁴⁰. értiye boğdıyi, beriye touğa, touğ muna yımurta bëriye* (Fázsy, 1977, s. 155).

‘Sonra diyor ki çok iyi, güzel, ben sana buğday vereceğim, (bunu) götür tavuğa. Götürüyor buğdayı, veriyor tavuğa, tavuk buna yumurta veriyor.’

(12) *eger ne ki, tōrmiyem⁴¹, zēr vuriyem⁴², seni öldüriyem⁴³. bō garri kişi yığliye⁴⁴, diye ki, men giderem, gızıma diyerem. eger seni istedi, işgali yoğdı, meniñ sezim yoğdı* (Fázsy, 1977, s. 176).

‘Eğer ne ki (yoksa) kalkmam, (seni) sokarım, seni öldürürüm. Bu yaşlı adam ağlıyor, diyor ki, ben gideceğim, kızıma diyeceğim. Eğer seni istedi (isterse), mesele yoktur, (ona) benim sözüm yoktur.’

(13) *soltan vahti çihti ğasriniñ yıharsine, bağdı ki bu oğlan irāğdadi, geliye. bō soltan bir ğoca hatini yolladi, dedi ki gidereñ, sen oniñ elindeki şişene alleñ⁴⁵, sindirreñ, ğoyman⁴⁶ ki şişeynen şeriñ içine gelsin* (Fázsy, 1977, s. 255).

‘Sultan, köşkünün yukarisına çıkınca baktı (bakmış) ki bu oğlan uzaktadır, geliyor. Bu sultan, bir yaşlı kadını yolladı (yollamış), (ona) dedi (demiş) ki gideceksin, sen onun elindeki şişeyi alacaksın, (o şişeyi) kıracaksın, (onun) şişeyle şehrin içine gelmesine izin vermeyeceksin.’

(14) *gid bağ, bir işi çekigdi, munī āç, bi işi açığ, muni çek. gidereñ, gërreñ⁴⁷, ğalam otiritti⁴⁸, muna selam bërereñ o o vağ bō sene bir bağar, sene ferman bërer. Her neme ferman bërdi, femani éd* (Fázsy, 1977, s. 195).

‘Git, bak, bir kapı çekiktir (kapalıdır), (öyleyse) bunu (onu) aç; bir kapı açıktır, (öyleyse) bunu (onu) çek. Gideceksin, göreceksin, teyzem oturmuş, buna (ona) selam vereceksin, o vakit, bu (o) sana bir bakacak, sana ferman verecek. (O) her ne ferman verirse (o) fermanı yerine getir.’

³⁸ *bogdê* (< *buğda* < *buğday*) ‘buğday’.

³⁹ *bërrem* (< *bër-* ‘vermek’ + *-er-em*) ‘vereceğim’.

⁴⁰ *be touğa* (< Far. *be* ‘için’ + *touğ* < *tavug* ‘tavuk’ + *-a*) ‘tavuğa’.

⁴¹ *tōrmiyem* (< *tōrme-* < *turma-* ‘kalkmamak’ + *-ye-m*) ‘kalkmıyorum (kalkmam)’.

⁴² *zēr vuriyem* (< *zēr vur-* < Ar. *zehr* ‘zehir’ + T. *vur-* ‘vurmak’ + *-(i)ye-m*) ‘zehir vuruyorum (sokarım)’.

⁴³ *öldüriyem* (< *öldür-* < *öldür-* ‘öldürmek’ + *-(i)ye-m*) ‘öldürüyorum (öldürürüm)’.

⁴⁴ *yığliye* (< *yığle-* ‘ağlamak’ + *-ye*) ‘ağlıyor’.

⁴⁵ *alleñ* (< *al-* ‘almak’ + *-er-eñ*) ‘alacaksın’.

⁴⁶ *ğoyman* (< *ğoyma-* ‘koymamak’ + *-ñ*) ‘koymayacaksın (izin vermeyeceksin)’.

⁴⁷ *gërreñ* (< *gër-* < *gör-* ‘görmek’ + *-er-eñ*) ‘göreceksin’.

⁴⁸ *otiritti* (< *otir-* ‘oturmak’ + *-(i)tti* < *-(i)iptir*) ‘oturmuş’.

(15) *bö gıza dēdi ki birden bacılarıñ seni allatdillan⁴⁹, dēme ki bö adam-di. dē şu ilandi. ertekei oldi, bācılari gelūdi⁵⁰, bedbeñ, bu seni añir... bö seni çahar, zer tēker⁵¹* (Fázsy, 1977, s. 192).

‘(Yılan), bu kıza dedi (demiş) ki belki (de) bacıların seni aldatmış, deme ki bu kişidir. De (ki) şu (o) yılandır. Sabah olunca bacıları gelmişti, (dediler): Zavallı, bu seni sonunda, bu (yılan) seni sokacak, (sana) zehir dōkecek (seni zehirleyecek).’

(16) *dēdi, meni yērde goy, tā bañım bö mescidiñ içinde neme sesli geliye. vañti muni añağada goydi, bö oğlan gitti. gitti, bañdi, bir mekteb-di. nokere dēdi ki gidarañ⁵², ateme diyarañ ki men mundayem⁵³* (Fázsy, 1977, s. 251-252).

‘Dedi (demiş), Beni (bir) yerde bırak, göreyim bu mescidin içinden ne sesi geliyor. Bunu añağıya koyunca bu oğlan gitti (gitmiş). Gitti (gitmiş), baktı (bakmış) (ki) bir merkeptir. Hizmetçiye dedi (demiş) ki: Gideceksin, babama diyeceksin ki ben buradayım.’

(17) *diye, bañ, men bö iş danı gızanı birden yēm⁵⁴. bu nemedi ki men her birinizden bir loğma yēm, tōñ ölim. diye, pes, giderey, seniñ odun getirrey⁵⁵ de, seniñ hem bōhöy gızan polou bişirrey* (Fázsy, 1977, s. 132).

‘Diyor, bak, ben bu üç tane kazanı bir yiyeyim. Bu nedir (ne demektir) ki ben her birinizden bir lokma yiyeyim, tok olayım (doyayım). Diyor: İyi (o zaman), gideceğiz, senin için odun getireceğiz, senin için büyük kazan pilav pişireceğiz.’

(18) *bēle bizle dunyaye meşğul olley⁵⁶ / ki biñeber refiğlerimizden gālley / bēle gēderey hāllerini sūrişey⁵⁷ / ki ole gēddilen⁵⁸ u bizle gālley* (Doğan, 2016, s. 107).

‘Böyle bizler dünyada meşğul olacağız / Ki arkadaşlarımızdan habersiz kalacağız / Böyle gideceğiz durumlarını soralım / Ki onlar gittiler ve bizler kalacağız.’

⁴⁹ *allatdillan* (< *alla*- < *alda*- ‘aldatmak’ + *-tdillan* < *-ptirler*) ‘aldatmış’.

⁵⁰ *gelūdi* (< *gel*- ‘gelmek’ + *-ūdi* < *-(i)p erdi*) ‘gelmişti’.

⁵¹ *zer tēker* (< *zer tēk*- < Ar. *zehr* ‘zehir’ + T. *tök*- ‘dökmek’) ‘zehir dōkecek (zehirleyecek)’.

⁵² *gidarañ* (< *git*- < *gēt*- < *kēt*- ‘gitmek’ + *-ar-añ*) ‘gideceksin’.

⁵³ *mundayem* (< *munda* < *bu-n-da* ‘bunda’ + *-(y)em*) ‘buradayım’.

⁵⁴ *yēm* (*yē*- ‘yemek’ + *-m* < *-im* < *-eyim*) ‘yiyeyim’.

⁵⁵ *getirrey* (< *getir*- ‘getirmek’ + *-er-ey*) ‘getireceksin’.

⁵⁶ *meşğul olley* (< *meşğul ol*- ‘meşğul olmak’ + *-er-ey*) ‘meşğul olacağız’.

⁵⁷ *sūrişey* (< *sūriş*- ‘sormak’ + *-e-y*) ‘soralım’.

⁵⁸ *gēddilen* (< *gēt*- < *kēt*- ‘gitmek’ + *-di-ler*) ‘gittiler’.

(19) *men ikki hefteden sorā meşhed'e gelmerem* (Mezerci, 2011, s. 100).

'Ben iki haftadan sonra Meşhed'e gelmeyeceğim.'

Diğer taraftan Bocnurd ağzında şimdiki zaman için, 13. yüzyıl öncesindeki Türk dili alanlarından bulunmayan -(I)yA biçiminde yeni bir ek gelişmiştir. Ekin şahıslara göre çekimi -(I)yAm, -(I)yAη, -(I)yA, -(I)yAy, -(I)yAηIz, -(I)yAl-An biçimlerindedir (Doğan, 2016, s. 47-48). Örnek: *gord diēdi, ha, ġarri ħele, hayre gidiyen*⁵⁹, *ge men ācem, seni yēm*⁶⁰ (Fázsy, 1977, s. 159). 'Kurt demiş: He, yaşlı teyze nereye gidiyorsun, gel ben açım, seni yiyeyim.' *baħdi ki bir niçe ēvde çift ēdiyellen*⁶¹ (Fázsy, 1977, s. 193) 'Baktı ki birkaç evde çift sürüyorlar.' Türkçede şimdiki zaman eklerinin şimdi / şu anda yapılan olaylarla birlikte sürekli yapılan ve genelleşmiş olayların aktarılmasında kullanıldığı bilinmektedir. Yani bu ekler hem odaklı şimdiki zamanı hem de belirsiz gelecek zamanı (odaksız olmayan şimdiki zamanı) bildirebilmektedir. Söz gelişi Türkiye Türkçesinde -(X)yör eki ile *şimdi evinde çay içiyor* ya da *her sabah kahvaltıda çay içiyor* cümlelerinde birincisinde şu anda olan, ikincisinde her zaman meydana gelen olay söz konusudur. Başka bir deyişle ikincisinde -Ar ~ -(X)r belirsiz gelecek zaman ekli işlev vardır. Bocnurd ağzında -(I)yA şimdiki zaman eki, sürekli yapılan ve genelgeçer olayları da bildirebilmektedir. Bir bakıma -(y)Ar ekine denk işlevle kullanılmaktadır (bk. 20, 21, 22 numaralı örnekler):

(20) *men emumnen sorişdim ki soltan gecele hāyirde yatıye* (Fázsy, 1977, s. 280).

'Ben, amcamdan (amcama) sordum ki sultan geceleri nerede yatıyor.'

(21) *asmanlarde ildirimle çahēnde / ele dāġ'ıη zūlerine ses dişende*⁶² / *dāġ eteyinnen ġeveley çihēnde / ildirimnen, asmanlarde yazılıye / ele dāġ'de doğılanle merd oliye* (Doğan, 2018, s. 80).

'Gökyüzünde yıldırımlar çakınca / Ala Dağ'ın vadilerine ses düşünce / Dağ eteğinde mantar çıkınca / Yıldırımla, gökyüzünde yazılıyor / Ala Dağ'da doğanlar, mert oluyor.'

(22) *nevere noġunde ġulini istiyellen / yolden yitişsin març març ēpiyellen*⁶³ / *āġ saçını hemişe o yāşırıye*⁶⁴ / *mesh ki çekende on defe basırıye / uzūsını uzūynen tezeltiye / āġ ireyi zikrinen o āġartıye* (Doğan, 2017, s. 76).

⁵⁹ *gidiyen* (< *git*- < *ġēt*- < *kēt*- 'gitmek' + -(i)ye-η) 'gidiyorsun'.

⁶⁰ *yēm* (< *yē*- 'yemek' + -m < -im < -eyim) 'yiyeyim'.

⁶¹ *çift ēdiyellen* (< *çift ēd*- < Far. *cuft* + *ēd*- < *ēt*- 'çift sürmek' + -(i)ye-ler) 'çift sürüyorlar'.

⁶² *dişende* (< *diş*- < *düş*- 'düşmek' + -ende) 'düşünce'.

⁶³ *ēpiyellen* (< *ēp*- < *öp*- 'öpmek' + -(i)ye-ler) 'öpüyorlar'.

⁶⁴ *yāşırıye* (< *yāşır*- 'saklamak' + -(i)ye) 'saklıyor'.

‘Torun torba Gül nineyi istiyorlar (seviyorlar) / Yoldan yetişsin, şap şap öpüyorlar / Ak saçını her zaman o saklıyor / Mesh edince on defa bastırıyor / Abdestini abdestle tazeliyor / Ak yüreğini zikirle ağartıyor.’

-(y)Ar Ekli Kesin Gelecek Zamanda Farsçanın Etkisi Var mıdır?

Farsçada gelecek zaman, bir fiilin geçmiş zaman gövdesinin başına *hāsten* ‘istemek’ yardımcı fiilinin geniş zamanının (*hāh*) eklenmesiyle sağlanır. Gelecek zamanın kuruluşunda *hāh* unsuru, şahıslara göre çekime girer. Geçmiş zaman gövdesindeki esas fiilde değişiklik olmaz. Çekimin olumsuzu için *hāh* unsurunun başına *ne* takısı getirilir (bk. Kanar, 1997, s. 12-13). Örnek olarak teklik birinci ve ikinci şahıslarda olumlu ve olumsuz çekim: *hāhem reft* ‘gideceğim’, *hāhī reft* ‘gideceksin’; *nehāhem reft* ‘gitmeyeceğim’, *nehāhī reft* ‘gitmeyeceksin’ gibi. İran’daki kimi Türkçe deyişlerde kesin gelecek zaman açısından dil ilişkileri kaynaklı gelişmeler olmuştur. Halaç Türkçesi, bunun örneklerindedir. Halaç Türkçesinin dil bilgisinde kesin gelecek zaman eki olarak *-GUIUK* ve *-sA kerek* biçimleri; belirsiz gelecek zaman eki olarak ise *-A(r) ~ -X(r)* ekleri kaydedilmiştir (bk. Doerfer, s. 158-161; Cemrasi, 2014, s. 54). Bununla beraber Bosnalı (2008, s.809-822), Halaç Türkçesinde kesin gelecek zaman ifadeleri için Farsçanın ve Oğuz ağızlarının etkisiyle gelişen kullanımlar ve ekler tespit etmiştir. Gelecek zaman kullanımını gerektiren cümleler temelinde yaptığı araştırmada Farsçanın etkisiyle *-A(r) ~ -X(r)* ekinin daha baskın (% 70 oranında) olduğunu ortaya koymuştur (bk. 23 numaralı örnek). Doğrudan kesin gelecek zaman eki olan *-GUIUK*’un ise gerilediğini (% 8 oranında) kaydetmiştir (bk. 24 numaralı örnek). Az örnekte de Oğuz ağızlarının etkisiyle *-(y)AcAK* eki kullanılmıştır (bk. 25 numaralı örnek):

(23) *bisi künde⁶⁵ refik heviye⁶⁶ varımız⁶⁷* (Bosnalı, 2008, s. 818).

‘Bir günden (sonra) dost(umuzun) evine gideceğiz.’

(24) *ekki yılda⁶⁸ son bi hev algılıker⁶⁹* (Bosnalı, 2008, s. 818).

‘İki yıldan sonra (iki yıl içinde) bir ev alacak.’

(25) *sabahi⁷⁰ biz dadaşimla şam⁷¹ yiyecağag⁷²* (Bosnalı, 2008, s. 817).

‘Yarın biz kardeşimle akşam yemeği yiyeceğiz.’

⁶⁵ *künde* (< *kün* ‘gün’ + *-de*) ‘günden’.

⁶⁶ *heviye* (< *hev* ‘ev’ + *-iy-e*) ‘(onun) evine’.

⁶⁷ *varımız* (< *var-* ‘gitmek’ + *-i-miz*) ‘gideceğiz’.

⁶⁸ *yılda* (< *yıl* ‘yıl’ + *-da*) ‘yıldan’.

⁶⁹ *algılıker* (< *al-* ‘almak’ + *-gılık-er*) ‘alacaktır’.

⁷⁰ *sabahi* (< *sabah* < Ar. *sabāh* ‘yarın’ + *-i* < Far. *-ī*) ‘yarın’.

⁷¹ *şam* (< Far. *şām*) ‘akşam yemeği’.

⁷² *yiyeceğag* (< *yi-* < *yé-* ‘yemek’ + *-(y)ecağ-ag*) ‘yiyeceğiz’.

Oysa Horasan Türkçesi ağızlarında *-(y)Ar*'dan başka bir kesin gelecek zaman eki kaydedilmemiştir. Elde bulunan veriler, Horasan Türkçesi ağızlarında *-(y)Ar*'ın kesin gelecek zaman eki olarak Türkçenin kendi dinamiğinde geliştiğine işaret etmektedir. Öte yandan ekin doğrudan doğruya Farsçanın etkisiyle ortaya çıkmadığını göstermektedir. Horasan Türkçesi ile Farsçanın kesin gelecek zaman bakımından dil bilgisi denkliği ise *-(y)Ar* ekinin bu ağızlarda kullanımını ancak pekiştirmiş olmalıdır. Ayrıca başka bir ekin gelişmesini ya da benimsenmesini de engellemiş görünmektedir.

-Ar ~ -(y)(X)r ekli kesin gelecek zaman (aynı zamanda gelersiz gelecek) Bocnurd ağzında olduğu gibi Türk dilinin bazı alanlarında da vardır. Bunların dil bilimi açısından tecrit edilmiş alanlar olması, dikkati çekmektedir. Söz konusu alanların biri, yine İran'da bir başka Oğuz üyesi olan Sungur Türkçesidir. Sungur Türkçesinde ek, *-(y)er* biçiminde belirsiz gelecek zaman ve kesin gelecek için kullanılmaktadır. Ekin ses bilgisi ve işlevsel özellikleri, Horasan Türkçesi alanıyla benzerdir:

(26) *giyerah⁷³ inşalla* (Atıcı, 2015, s. 158).

‘Gideriz inşallah.’

(27) *seher senu içi nağme yazerem* (Atıcı, 2015, s. 166).

‘Akşam senin için şiir yazacağım.’

(28) *saati heft şam yiyerem* (Atıcı, 2015, s. 166).

‘Saat yedide akşam yemeği yiyeceğim.’

-Ar ~ -(y)(X)r'dan gelişen kesin gelecek zaman eki, ayrıca Karay Türkçesinin Trakay ve Haliç ağızları⁷⁴ ile Çuvaş Türkçesinde kullanılmaktadır. Trakay ve Haliç ağızlarında *-Ar ~ -(X)r* eki hem belirsiz hem de kesin gelecek zaman için vardır (Çulha, 2019, s. 118, 119).

(29) *bununba süvülürsin, yahşı sen kılarırsın* (Gülsevin, 2020, s. 157).

‘Bununla sevilirsin, sen iyi yaparsın.’

(30) *siz faydalı işke çıniğırsız, aruv averde bolursız, öz savluğuyuznu kipletirsız* (Gülsevin, 2020, s. 157).

‘Siz faydalı işe alıacaksınız, temiz havada olacaksınız, sağlığınızı kuvvetlendireceksiniz.’ (I/434)

Çuvaş Türkçesinde *-İ ~ -İ (< -Ur)* (bk. Yılmaz, 2002, s. 84-85) eki, kesin

⁷³ *giyerah* (< *giy-* < *gid-* < *git-* ‘gitmek’ + *-er-ah*) ‘gideriz’.

⁷⁴ Karay Türkçesinin Kırım ağzında ise kesin gelecek zaman eki için *-(y)AcAK* eki vardır: *kazanacakmın* (< *kazan-* ‘kazanmak’ + *-acak-mın* < *-acak men*) ‘kazanacağım’, *ölecekim ~ öleceğim ~ öleceyim* ‘öleceğim’ gibi (Çulha, 2019, s. 121). Kırım ağzında *-(y)AcAK* eki, bölgede Oğuzca etkisiyle gelişmiş olmalıdır.

gelecek zaman eki olarak devam ettirilmektedir:

(31) *şirşivim hiyvullin vīrani*⁷⁵ (Türk Dil Kurumu, 2006, s. 377).

‘Vatanım güçlü uyanacak.’

(32) *atıla şıvharan pırşa ları̄p*⁷⁶ / *vişlense şiteymen sıvvımpa* (Türk Dil Kurumu, 2006, s. 377).

‘İdil’e yakın varıp oturacağım / henüz bitmemiş şiirimle.’

Sonuç

Türk dili alanlarında $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, genellikle belirsiz gelecek zaman (ve şimdiki zaman için kullanılagelir. $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, belirsiz gelecek zaman işleviyle Türk dilinin bütün tarihî ve çağdaş alanlarında yer alır. Şimdiki zaman işleviyle ise Eski Türkçede ve bazı çağdaş lehçelerde/ağızlarda görülür. $-Ar \sim -(y)(X)r$ eki, tarihî Türk dili alanlarında belirsiz gelecek zaman ve şimdiki zaman yanında ayrıca kesin gelecek zaman için de kullanılır. Türk dili alanlarında biçim bilgisinin yenilediği 13. yüzyıldan sonra kesin gelecek zaman için başka ekler de ortaya çıkar. Horasan Türkçesinin Bocnurd ağzında Oğuz ya da Çağatay grubu lehçelerinde gelişen kesin gelecek zaman ekleri yer almaz. Bocnurd ağzında eski bir kesin gelecek zaman eki olarak $-(y)Ar$ kullanılır. $-(y)Ar$ eki, Bocnurd ağzında belirsiz gelecek zaman işlevini de karşılar.

Bocnurd ağzı (ve diğer Horasan Türkçesi ağızları), esas itibarıyla Oğuz Türkçesine aittir. Bu ağızların tarihî arka planında temel olarak Ana Oğuzca ve Eski Horasan Türkçesi bulunmaktadır. Diğer taraftan Horasan Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi ve buradan doğan Osmanlı ve Azerbaycan Türkçesi gibi Oğuz yazı dillerinden ziyade bir dereceye kadar Çağatay Türkçesi (Doğu Türkçesi) alanında gelişmiştir. Nitekim “olga-bolga” dilli eserlerle Horasan Türkçesi ağızlarının birçok bakımdan ortaklığı bu minvalde hatırlanmalıdır. Ancak Bocnurd ağzında Oğuz ya da Çağatay grubu lehçelerinde gelişen kesin gelecek zaman ekleri $-(y)(A)cAK$; $-A \sim -y$, $-adigan \sim -ydigan$ gibi kullanılmamıştır. Bocnurd ağzında $-(y)Ar$ kesin gelecek zaman eki korunmuştur. Bu, bir arkaizm örneğidir.

Horasan Türkçesi alanındaki sistemin benzeri, Sungur Türkçesi ile Karay ve Çuvaş Türkçelerinde de bulunmaktadır. Bu gelişmelerin ve verilerin sonucu olarak Türk dili alanları, kesin gelecek zaman kategorisinde eklerin yenilediği ve yenilenmediği yerler olarak ikiye ayrılabilir. Bununla beraber, söz konusu özellikler lehçe sınıflandırmalarında belirleyici ölçütler arasında değerlendirilebilir.

⁷⁵ *vīrani* (< *vīran-* ‘uyanmak’ + *-i*) ‘uyanacak’.

⁷⁶ *ları̄p* (< *lar-* ‘oturmak’ + *-i-p*) ‘oturacağım’.

Etik Beyan Çalışma hazırlanırken bilim ve etik ilkelerine uyulmuş ve yararlanılan çalışmaların tamamı kaynakçada belirtilmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı Çalışma hazırlanırken yapay zekâ destekli herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. İçerik, yazar tarafından bilim ilke ve yöntemleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Etik Komite Onayı Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek Araştırma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethics Statement This study was prepared in accordance with the principles of research and publication ethics, and all works consulted have been cited in the reference list.

Use of Artificial Intelligence No artificial intelligence-based tool or application was used in the preparation of this study. The content of the study was prepared by the author in accordance with scientific research methods and the principles of academic ethics.

Ethical Committee Approval Ethical committee approval is not required for this research.

Funding This research received no external funding.

Conflicts of Interest The author declares no conflicts of interest in this study.

Kaynakça

- Akşehirli, S. (2010). Türkçede konuşma zamanı, olay zamanı ve referans zamanı ilişkileri. *Turkish Studies*, 5(4), 15–73.
- Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede isteme kipliği: Semantik-pragmatik bir inceleme*. Grafiker.
- Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş kategorisi: Türkmence örneği*. Grafiker.
- Atıcı, A. (2015). *Sungur Türkçesi: Ses ve şekil bilgisi*. Eğitim.
- Bosnalı, S. (2008). Halaç Türkçesinde gelecek zaman biçim değişke ve kullanım. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı bildirileri içinde* (s. 809–822). Türk Dil Kurumu.
- Bozkurt, F. (2005). *Türklerin dili*. Kapı.
- Bybee, J., Perkins, R. ve Pagliuca, W. (1994). *The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world*. University of Chicago.
- Cemrasi, A. A. (2014). *Xelec tili gramiri*. Tahran.
- Chung, S. ve Timberlake, A. (1985). Tense, aspect and mood. T. Shopen (Ed.), *Language typology and syntactic description: Grammatical categories and the lexicon içinde* (s. 202–258). Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- Çulha, T. (2019). *Karaycanın karşılaştırmalı grameri: Fonetik-morfoloji (Kırım ağızı esasında)*. Türk Dil Kurumu.
- Demir, N. (1996). Güneybatı Anadolu ağızlarında kullanılan şimdiki zaman eki -ik gelir. *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992 (26 Eylül 1992 -1 Ekim 1992)* (s. 43–56). Türk Dil Kurumu.
- Doerfer, G. (1978). Das Chorasantürkische. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 25, 127–204.
- Doerfer, G. (1988). *Grammatik des Chaladsch*. Otto Harrassowitz.
- Doğan, T. (2016). *Geşeng ginle: Horasan Türkçesi üzerine bir inceleme*. Akçağ.
- Doğan, T. (2017). *Horasan Türkçesi metinleri: İreyimin şézleri (Yüreğimin sözleri)*. Giriş-notlar-metin-aktarma-dizinler. Palet.
- Doğan, T. (2018). Konya yerli ağızında odaklı şimdiki zaman işaretleyicileri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (45), 55–76.
- Eckmann, J. (2003a). *Çağatayca el kitabı* (G. Karaağaç, Çev.). Akçağ.
- Eckmann, J. (2003b). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine araştırmalar* (O. F. Sertkaya, Haz.). Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Türk Dil Kurumu.
- Fázsy, S. (1977). *Das Bodschnurdi, ein türkischer Dialekt in Chorasani, Ostpersien*. Zürich.
- Gülsevin, S. (2020). *Karay Türklerinin dili*. Türk Dil Kurumu.
- Güner, G. (2021). *Karahanlı Türkçesinde fil*. Türk Dil Kurumu.

- Hamilton, J. S. (2011). *İyi ve Kötü Prens öyküsü* (V. Köken, Çev.). Türk Dil Kurumu.
- Heyet, C. (2008). *Türk dilinin ve lehçelerinin tarihî seyri* (M. Öztürk, Çev.). Türk Dil Kurumu.
- Johanson, L. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. R. Thieroff ve J. Ballweg (Ed.), *Tense systems in European languages* içinde (s. 247–266). Niemeyer.
- Johanson, L. (2000). Viewpoint operators in European languages. Ö. Dahl (Ed.), *Tense and aspect in the languages of Europe* içinde (s. 27-187). Mouton de Gruyter.
- Kanar, M. (1997). *Farsça dilbilgisi-konuşma-sözlük*. Enderun.
- Türk Dil Kurumu. (2006). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri grameri: I. – fiil - basit çekim*. Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Mezerci, C. K. (2011). *Âşinâ-yi bâ zebân-i Türkî-yi Horâsânî*. Firdevsî Üniversitesi.
- Reichenbach, H. (2005). The tenses of verb. I. Mani, J. Pustejovsky ve R. Gazauskas (Ed.), *The Language of time: A Reader* içinde (s. 71–78). Oxford University Press.
- Tekin, T. (1988). *Orhon yazıtları*. Türk Dil Kurumu.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi grameri*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 9.
- Torun, Y. (2013). *Türkçede gelecek zaman ve kiplik özellikleri*. Karahan.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde bakış (aspektotempora). *Türkbilig*, 5, 124–133.
- Usta, Ç. (2013). *Türkiye Türkçesinde emir kipliği* (Tez No. 419168) [Doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Weinert, F. (2005). *The scientist as philosopher: Philosophical consequences of great scientific discoverie*. Springer.
- Yılmaz, E. (2002). *Çuvaşça çok zamanlı morfoloji*. Grafiker.

Extended Summary

As emphasized in the relevant sources, the future tense describes events that will occur or are likely to occur after the time of speaking (near or far in the future). Future tense is treated with different semantic subcategories regarding tense. Therefore, events that will or are likely to occur in the future are distinguished in Turkic language domains and marked with different morphological elements. This situation is also seen in the terminology of Turkic language studies and future tense is divided into two with the semantic subcategories of “future, definite future, categorical definite future etc.” and “aorist, indefinite, uncertain, doubtful, predictive, unfinished present tense etc.”. For example, in Turkish, “future tense” (with the suffix of $-(y)AcAK$) and “aorist” (with the suffix of $-Ar \sim -(X)r$); in Gagauz Turkic, “future tense” (with the suffix of $-(y)AcAK \sim -cAK$) and “indefinite future tense” (with the suffix of $-Ar \sim -(X)r$); in Azerbaijani Turkic, “qāti gäləcək zaman” (with the suffix of $-(y)acağ \sim -(y)ecek$) and “qeyri-qāti gäləcək zaman” (with the suffix of $-(y)Ar$) are similar; in Turkmen Turkic, “konkret gelecek zaman” (with the suffix of $-cAK$) and “näämäälüm gelecek zamaan” (with the suffix of $-Ar$). Essentially, these nuances emphasize the potential and characteristics of events occurring in the future. In short, the definite future tense states with certainty that an event will occur in the future. The indefinite future tense, on the other hand, does not offer a definite and absolute time for an event. From the beginning, different suffixes have existed for the definite future tense and the indefinite future tense in historical and contemporary Turkic languages.

In Turkic languages, the suffix of $-Ar \sim -(y)(X)r$ is generally used for the indefinite future tense (aorist) and the present tense. The suffix of $-Ar \sim -(y)(X)r$, with its indefinite future tense (aorist), is present in all historical and contemporary Turkic languages. Its present tense function is sporadic. In historical Turkic languages, the suffix of $-Ar \sim -(y)(X)r$ is used for the indefinite future tense (aorist) and the present tense, as well as for the definite future tense. After the 13th century, when morphology was reformed in Turkic languages, other suffixes for the definite future tense emerged. The suffixes of $-(y)IsAr$ and $-(y)ACAk$ in Oghuz Turkic are examples of this. The definite future tense suffixes that developed in the Oghuz or Chaghatai dialects, do not occur in Bojnurd dialect of Khorasan Turkic. In Bojnurd dialect, $-(y)Ar$ is used as an old definite future tense suffix. Suffix $-(y)Ar$ also serves the function of the indefinite future tense (aorist) in Bojnurd dialect. Bojnurd dialect (and Khorasan Turkish dialects) essentially belong to Oghuz Turkic. Its historical background primarily includes Proto-Oghuz and Old Khorasan Turkic. Furthermore, Khorasan Turkic developed within the Chaghatai Turkic (Eastern Turkish) sphere rather than within the Oghuz written languages such as Old Oghuz Turkic and the Ottoman and Azerbaijani Turkic that emerged from it. Indeed, the many similarities between works written in the “olga-bolga” language and Khorasan Turkic dialects should be remembered in this regard. However, the definite future tense suffixes of $-(y)(A)cAK$; $-A \sim -y$, $-adigan \sim -ydigan$) that developed in the Oghuz or Chaghatai dialects have not developed in Bojnurd dialect. In Bojnurd dialect, the old definite future tense suffix of $-(y)Ar$ has remained. This is an example of archaism.

The future tense in Persian is established by adding the present tense (*hāh* (خ واه)) of the auxiliary verb *hāsten* (خ واستن) “to want” to the beginning of the past tense stem of a verb. In forming the future tense, the element *hāh* (خ واه) is inflected according to the person: *hāhem refi* (رفت خ واهم) “I will go.” No definite future tense suffix other than *-(y)Ar* has been recorded in Khorasan Turkic dialects. Available data indicate that *-(y)Ar* developed as a definite future tense suffix within the dynamics of Turkic. However, it also indicates that it did not emerge directly under the influence of Persian. The grammatical equivalence of Khorasan Turkic and Persian in terms of definite future tense must have only reinforced the use of *-(y)Ar* in these dialects.

A system similar to that in Khorasan Turkic is also found in Sungur Turkic, Karaim, and Chuvash Turkic. As a result of these developments and data, Turkic language areas can be divided into those where suffixes in the definite future tense are renewed and those where they are not. Furthermore, these characteristics can be considered among the decisive criteria in dialect classifications.

